

Het Bijbelse kernwoord 'Kurios' - Heere

Gezaghebbend, bevoelmachtigde, god

Het woord 'kurios' (= heer) is een Grieks woord, dat oorspronkelijk als bijvoeglijk naamwoord is gebruikt. Het betekent: macht hebbend over, bijv. doordat men als een sterke persoonlijkheid overkomt, dus gezaghebbend. Een van staatswege gevoelmachtigde, maar ook een wet kan 'kurios' heten.

Vanaf de vierde eeuw v. C. is het woord ook een zelfstandig naamwoord en duidt dan iemand aan met beschikkingsrecht: een koning over overwonnen volkeren, een superieur persoon, een meester over/ eigenaar van slaven, een voogd over een minderjarig weesje. In het koinè-Grieks is de 'kurios' een rechtmatige heer, in elk geval geen despoot, die heer is zonder machtiging en willekeurig handelt.¹

In de eerste eeuw v. C. worden voor het eerst ook goden en godinnen 'kurioi'/ 'kuriai' genoemd die op het gebed hun aanbidders uithelpen. Dat gebeurt o.a. in Egypte (Isis, Serapis, Osiris). Daar in het Oosten aardse vorsten vrij gemakkelijk vergoddelijkt werden, kreeg de 'kurios'-titel derhalve bij een vorst een goddelijk aureool. Een vorst, die 'kurios' genoemd werd, werd daarmee als god vereerd.



Later, toen de keizercultus vanuit het Oosten opgerukt was naar Rome, gingen ook Romeinse keizers (Augustus² en even daarna Nero) die titel dragen. De keizer is 'kurios' betekende: hij is god. Het spreekt vanzelf, dat de christenen deze in feite religieuze uitspraak niet konden overnemen. Hun 'kurios' was Jezus, zijnde één met God. Vgl. 1 Kor. 8:6 (maar één God de Vader..en één Heere Jesus Christus); dit is puur monotheïstisch en niet in politheïstische zin te verstaan. Hurtado noemt dit een radicale herinterpretatie van de geloofsbelijdenis van Israël in Deut. 6:4.

Trouwens ook de Grieks sprekende Joden, die de aanduiding 'kurios' voor Adonai (i.p.v. JHWH) gebruikten, weigerden de keizer 'kurios' te noemen; zij reserveerden deze benaming voor God en ontleenden de titel 'kurios' niet aan het gebruik van het woord 'kurios' als aanduiding van een goddelijk wezen in de wereld van het heidendom.

Jahweh - rechtmatige Heere

Ook in de Griekse Bijbel (de Septuagint; LXX) komt het woord 'kurios' vaak voor. Dit woord is daar de vertaling van Jahweh.³ Daarmee is beleden, dat Jahweh/ 'kurios' de rechtmatige Heere is, Die het beschikkingsrecht heeft over Zijn volk Israël. En dat beschikkingsrecht is gegrond in Zijn verkiezing en verbond met dit volk. Het verschilt fundamenteel van

¹ De meest letterlijke vertaling van "kurios" is: heer (engels: sir of mister). De Septuagint (LXX) vertaalt het Hebr. woord 'adon' (-heer, bevelhebber) met 'kurios'. En de Joden gebruikten dit woord 'kurios' ook als equivalent van 'adonai' en substituut voor JHWH. 'Kurios' is verder voor een ongehuwde vrouw: haar vader en - als hij is overleden - haar broers, een oom of andere verwante. Zie Hand. 9:5.

² Op de afbeelding keizer Caesar; volledige naam: Gaius Octavianus (63vC – 14nC). Hij werd 'divus' (goddelijke) Augustus genoemd. Keizer Domitianus (81-96nC.) noemde zichzelf in officiële correspondentie 'dominus et deus noster' (Heer en onze god).

³ Zo in 6.156 gevallen. Zo ook Josephus en Philo.

despotisme. De Heere handelt niet naar willekeur. Hij handelt heilrijk. Zijn gehele wezen ligt dan ook in die naam uitgedrukt. Hij is niet zomaar een heer.

Jezus is 'kurios', maranatha

Het N.T. volgt daarin de Septuagint, als het (in enkele teksten) de God van Israël 'kurios' noemt (o.a. Mark.13:20). Opvallend is echter, dat in de Evangelien ook Jezus deze 'kurios'-titel in transcendente zin draagt (in het bijzonder in Lukas). 'Vooral ook de evangelist Johannes betuigt, dat Jezus alleen echt gekend en beleden wordt als de Heere in en door ontmoetingen van Zijn discipelen met de opgestane Heere' (zo B. Whitherington; zie onder). Dit houdt m.i. in, dat de kennis en belijdenis van Jezus als 'kurios' vooral gegrond is in de ontmoeting met Hem als de verrezen Paasvorst.

In Paulus' brieven wordt de benaming 'Heere' ('kurios') soms gebruikt voor God (in een citaat OT) en is dan vertaling van het Hebreeuwse JHWH (zoals in de LXX).⁴ Maar meestal wordt in Paulus' brieven de benaming 'kurios' gebruikt als hoogheidstitel voor Jezus (Zijn God-zijn); het is. de gebruikelijke christologische titel ((zie o.a. 1 Thess.1:6; 4:15).

Daarmee is ook in principe de gelijkstelling van Jezus met de God van Israël uitgedrukt.⁵

'Er zijn 717 passages in het NT waar de term 'kurios' voorkomt (210 in Lukas (Evangelie en Handelingen) en 275 in Paulus' brieven. In het Evangelie naar Markus slechts 18 keer, 80 keer in Mattheüs en 52 keer in het Evangelie naar Johannes. Aldus B. Whitherington III in *Dictionary of Jesus and the Gospels*, blz. 489. Zie literatuurlijst. De conclusie van Whitheringtons onderzoek is, dat 'de term "kurios" in religieuze zin moet worden opgevat als een implicatie van Jezus' Godheid, speciaal in het Oostelijk deel van het Romeinse rijk en in heidense contexten...Deze opmerkelijke wijziging in het Joodse concept van monotheïsme voltrok zich in de vroegste Palestijns Joods-christelijke gemeenschap, ingegeven door Jezus Zelf en in het bijzonder als een gevolg van ervaringen van de opgestane Heere, waarin sommigen van de ooggetuigen van het leven van de historische Jezus deelden'.

De eerste Aramees sprekende Joodse volgelingen van Jezus in Palestina hebben dan ook Jezus beleden als hun „maran" (heer). Uit Mark. 11:3 blijkt, dat Jezus Zelf hen hierin was voorgegaan. De vertaling van dit Aramese woord met het Griekse woord 'kurios' door de evangelisten en door Paulus betekent dan voorts, dat met dit woord 'maran' door Jezus' volgelingen een aanduiding is gegeven van een gezaghebbende leermeester. In het Johannes-evangelie wordt Jezus door Zijn discipelen aangesproken als hun rabbi of rabbouni = 'mare' (vgl. Joh. 13:13-16; 20:13, 16; zie ook 15:15, 20).

Intussen heeft Jezus Zelf blijkens Mark.12:35-37 van Zichzelf betuigd, dat Hij niet alleen Messias, maar ook preëxistent (Davids) Heere was. En als zodanig hebben ook Zijn volgelingen hun Meester in Zijn transcendente afkomst gekend en aanbeden Vgl. ook Luk.6:46. Was zo ook de term "kurios" in Qumran niet al wel gebruikt voor God?!

⁴ Zo Rom.4:8 (Ps.32:1v); 9:28v (Jes.28:22; 1:9); 10:16 (Jes.53:1); 11:34 (Jes.40:13); 15:11 (Ps.117:1); 1Kor.3:20 (Ps.94:11); 2Kor.6:17v (Jes.52:11; 2 Sam.7:14) ... Verder past Paulus de Naam JHWH in een aantal OT-ische citaten nog al eens toe op Christus. Vgl. ook 2 Kor.3:16. Zo is bij Paulus ook 'de dag van de Heere' (JHWH): de dag van Christus (zie o.a. 1 Thess.5:2; 2 Thess.2:2, enz.)

⁵ Deze titel komt in het Nieuwe Testament in nauwe samenhang met de titel 'sotèr' voor. In zeer nauwe samenhang en verbondenheid met elkaar bijvoorbeeld in 2 Petr. 1:1v, 11; 2:20; 3:2, 18. Zie verder hiervoor G. Sevenster, *De Christologie van het Nieuwe Testament*; Amsterdam 1948; blz.149vv. Zie ook I,Howard Marshall, *The origins of the New Testament christology*; Leicester 1987; p.43vv, 113vv; chapter 7.



In die zin moet ook de oer-christelijke roep „maranatha" (bekend en daarom door Paulus niet vertaald) worden verstaan. Deze roep betekent: ‘onze Heere, kom’ (marana-tha; in de eredienst of in de wederkomst), ook wel te vertalen met: ‘onze Heere is gekomen’ of ‘onze Heere zel komen’ (maran-atha) (zie 1 Kor. 16 : 22v; vgl. Op. 22 : 20). Als de bazuinen klinken.

Alle tong zal Hem belijden

De bekende christologische hymne van Fil. 2:5-11 bezingt die ‘kurios’-naam van Jezus op een diepzinnige wijze. Paulus laat hier zien, dat Jezus in de weg van Zijn menswording, vernedering en zelfvernietiging (de status van slaaf) de ‘kurios’-titel (als de Verrezenen) Zich eigen heeft gemaakt. God heeft Hem een Naam gegeven, die boven alle naam is (qua status, eer en attributen), zoals ook God (JHWH) die Zelf heeft in Zijn unieke wezen. Zie ook Jes. 45:23-24; Hand.2:36 (de naam Heere en Christus; Heere Jezus); Rom. 10:9v.

Daarom belijden de volgelingen van Jezus in het bijzonder na de ondervinding van Pasen, dat hun Middelaar en Verlosser niemand minder dan God Zelf is. ‘Ik heb de (verrezen) Heere gezien (Joh. 20:18, 28). Zo schrijft Paulus, dat wie door de Geest des Heeren spreekt, moet belijden: ‘Jezus is Heere’ (‘kurios’) (vgl. 1 Kor. 12:3).

Straks zal alle knie voor Hem buigen en alle tong Hem belijden. Dat alles staat voor de christelijke gemeente vast op grond van Christus' verhoging, Zijn opstanding uit de doden, Zijn hemelvaart (Ps. 110).

Met en in dat alles heeft de gemeente een kosmische Redder. Eén Die hemel en aarde eenmaal tot één zal vergaderen, recapitulieren, d.i. die onder één Hoofd brengen (zie Ef. 1:10). Ook de Kolossensenbrief spreekt in deze dimensie over Christus; vgl. Kol. 1:15vv; 2:6.

En zo staat dan ook de gemeente haar Heere in alles ten dienste. Er is immers geen heerlijker ding dan ter beschikking te staan van Hem, Die in tegenstelling tot de vele ‘kurioi’ der wereld de enige dienenswaardige Heere van Zijn kerk en Koning van het heelal is. ⁶ We maken er daarom nog op attent, dat het zijn in en behoren tot de Heere (‘in de Heere’) bij Paulus in vele van zijn uitspraken ook gehoorzaamheid aan Hem met zich brengt. Vgl. ook Fil. 3:8.

Excurs

⁶ Enige literatuur. F. J. Pop, *Bijbelse woorden en hun geheim*, 's Gravenhage 1964; s.v. Kurios-Heer, blz. 312, 356vv. We verwijzen verder naar C.den Boer, *Oriëntatie in het Nieuwe Testament*; Zoetermeer 1993 (Theologie in Reformatorisch perspectief), blz. 47v. Verder: W. Foerster in Kittel, *Theologisch Wörterbuch z.NT*, III, S.1087ff. Hij schrijft: ‘Es ist kein Grund vorhanden, das Wort nicht aus der Palastinischen Urgemeinde stammen zu lassen.’ ‘Druckte “kurios” dies aus (nl. dasz ihm "exousia" im Himmel und Erden gegeben ist, Mt 28, 18), dann konnten die LXX Stellen, die vom "kurios" sprachen, auf Jesus bezogen werden; in ihm handelt Gott so, wie es das AT vom "kurios" aussagt’ (S. 1094). Zie ook: *Dictionary of Jesus and the Gospels* (ed. Joel B. Green, Scot McKnight, I.Howard Marshall; Leicester 1992; s.v. Lord (W. Witherington III, blz.484vv) en *Dictionary of Paul and his letters* (ed. Gerald F. Hawthorne/ Ralph P. Martin); Leicester 1993; s.v. Lord (L. W. Hurtado, blz. 561vv).

Het komt mij voor, dat de zogenaamde christologische titels (zoals Jezus Christus, Zoon van God, 'kurios') in een christologie van het Nieuwe Testament in hun onderlinge samenhang en in nauwe betrokkenheid op elkaar dienen te worden gezien. Zij zijn als zelfaanduidingen op Jezus' lippen geweest of ze komen in het Nieuwe Testament voor als uitroepen van het geloof van Zijn volgelingen. Met al hun verscheidenheid van inhoud. Maar ook als één machtig geloofsgetuigenis omtrent de Persoon en het werk van Jezus Christus. De ene titel bepaalt de andere. En alle titels tezamen zijn tenslotte exponenten van het totale Schriftgetuigenis met betrekking tot het werk en de Persoon van Christus.

Er is trouwens nog een meer algemene vraagstelling, namelijk of het eigenlijk wel goed mogelijk is om aan de hand van het voorkomen van de Messiaanse titels in het Nieuwe Testament tot een uitgewerkte christologie te komen...

Over de Godheid van Christus

I. Howard Marshall spreekt in dit verband over een indirecte christologie (niet op basis van christologische titels). Vaak is in de nieuwtestamentische wetenschap staande gehouden, dat de titels die Christus in Zijn hoogheid/Godheid aanduiden, uitvindingen zijn van de vroege kerk, Christus in de mond gelegd en vanuit een bepaalde gemeentetheologie ingedragen in de Evangeliën. Het is de verdienste van Marshall om - min of meer los van deze christologische titels - uit het totaalbeeld van Jezus dat de Evangeliën ons schetsen, aan te tonen, dat de Godheid van Christus bepaald geen idee van Zijn eerste volgelingen of een gedachtespinsel van de kerk uit later tijd is geweest. Hij behandelt bijvoorbeeld de 'amen' en 'abba' uitspraken van Jezus in de Evangeliën als uitingen van een spreken met een hoog gezag en komt van daaruit tot de slotsom, dat Jezus een unieke relatie met Zijn Vader heeft gekend, die door de kerk in later tijd is beleden en dat Jezus' Goddelijkheid onder Zijn volgelingen bepaald niet ter discussie stond. Zij leefden van Zijn ontferming: 'kuielais (vgl. Kol. 2:9). Zij stelden zich deze 'kurios' graag in alles ter beschikking. Aldus ook B. Witherington III in de Dictionary of Jesus and the gospels (s.v. Lord). M.a.w.: de belijdenis van Jezus als Heere God is vanaf de vroegste dagen van de (Joods-)christelijke gemeente gebruikelijk geweest. Ook heeft in liturgische contexten de 'kurios' titel een vaste plaats. Vgl. ook 1 Kor. 11:23, 25v, 32 De christelijke gemeente 'doet dit' (heilig Avondmaal vieren), totdat Hij - Jezus Christus - komt.

Het lijkt mij gewenst, dat in de christelijke gemeente vandaag in Nederland noch in de erediensten noch in persoonlijke gebeden Jezus Heer (i.p.v. Heere) wordt genoemd en wordt aangesproken. Dit geeft allerlei misverstanden en levert associaties op aan een mijnheer op straat en/of iemand die ons overheerst. Al is de aanduiding 'Heere' in de Nederlandse context niet direct te ontleen aan een dagelijks spraakgebruik, het is een goede gewoonte om met de stomme e aan het eind van het woord tot uitdrukking te brengen, dat we in de Heere Jezus te maken hebben met een Heer van een zeer eigensoortige aard, nl. de aanbiddelijke Godgelijke Redder. In het Engels wordt dat uitgedrukt met het woord Lord. Maar eerlijk gezegd associeert ook dit woord niet helemaal goed.